

Eloy M. Cebrián: Chladné októbrové slnko (kapitoly 11 – 13)

Adriána Koželová, Filozofická fakulta PU, adriana.kozelova@unipo.sk

11

Vrátili sme sa nasledujúci deň. Teraz to už hanbím priznať, ale pocítila som sklamanie, keď som podľa očakávania nenašla mesto v ruinách po veľkej bitke. Myslela som, že mesto bude plné zrúcanín a dymu. Naopak. Kráčali sme ulicami a zdali sa byť rovnaké ako vždy. Bolo tu však niečo iné. Niečo, čím sa táto nedeľa líšila od všetkých ostatných. Kostoly boli pozatvárané na sto zámkov. Všade bolo vidieť vojakov spolu s ďalšími civilistami vyzbrojenými puškami a nábojnicami. Niektorí mali na sebe montérky, okolo krku mali uviazanú červenú šatku a na hlavách vojenskú šatku. Kráčali v skupinách a nafukovali sa, ako keby im patrilo celé mesto alebo hliadkovali a brázdili ulice autami a kárami, ktoré pomalovali nápismi s veľkými bielymi písmenami. Spreádzali ich ženy oblečené a vyzbrojené presne ako muži a pamätám si, ako som na nich od údivu a tak trochu od závisti nedokázala prestať pozeráť. Takmer všetci vykrikovali so vztýčenými rukami v päst'.

- Sú to milicionári – povedal mi otec. – Nepozerať na nich.

Ale neustále sa mi k nim vracal zrak. Raz som dokonca zamávala mužom a ženám, čo prichádzali s republikánskymi vojakmi a usmiala som sa na nich. Myslela som si, že sú mocní a máme dôvody byť im vďační. Zahanbila som sa, keď sa tiež usmiali a opätovali mi pozdrav s päst'ou nad hlavou.

Dom sme našli presne ako sme ho nechali. Len čo sme vstúpili, bežala som do zadnej izby zvestovať babičke Maríi, že sme všetci živí a zdraví, aby sa nestrchovala. Keď som otvorila dvere, zvnútra izby ma ovanul ľadový závan a ja som od hlavy po päty stúpila. Mohlo to byť asi o štvrtej popoludní a na ulici žiarilo slnko spravodlivosti, no v izbe bolo šero.

- Babička? – prestrašene som ju zavolala.

- Len pod' ďalej, moja milá. Tu som.

Vstúpila som pomaly, pažami som si objala telo, pretože som bola meravá a triasla som sa od zimy. Babička Maríia sedela ako vždy v kresle pri okne, no v tmavej izbe ju bolo zle vidieť. Podišla som k nej bližšie a za tých pár dní veľmi zostarla. V tvári povädla, vlasy mala jemnejšie a redšie, dokonca sa mi zdalo, že sa trochu scvrkla.

Všimla som si aj ďalšiu zmenu, hoci vtedy bol rozdiel natoľko jemný, až som si myslela, že je to len moja fantázia. V istom momente sa mi totiž zdalo, že vidím skrz babičkino telo, akoby sa stávala priehľadnou.

- Všetko sa skončilo – povedala som jej. Slová mi vychádzali z úst pomedzi obláčiky pary. – Vojna. Už sa skončila.

Natiahla mi k lícu zošúverenú bledú ruku, no nedotkla sa ma.

- Tak veľmi sa teším, Marieta – odpovedala mi vzdialeným hlasom, ktorý som už predtým počula. – Ste všetci v poriadku?

- Áno, babička. Nerobte si starosti. Už sa nič nestane.

- Výborne, moja milá. Výborne. Teraz ma nechaj. Dnes sa cítim veľmi unavená.

Vyšla som z tej ľadovej izby s pocitom, že sa začalo diať čosi hrozné. A keď som vtedy zatvorila dvere, ťuklo mi, že som si nevšimla jednu vec. Moja babička prestala háčkovať.

Tento bezvýznamný detail ma ešte viac zarmútil, pretože sa mi zdalo, že to babička vzdala kvôli všetkým hrôzám, ktoré sa blížili. Musím priznať, že odvtedy som ju prestala tak často navštevovať. Izba bola stále chladnejšia a pochmurnejšia a babička stále staršia, drobnejšia a slabšia, akoby pomaličky vyhasínala. Po pár dňoch velenia povstalcov, ktoré dostali meno Fašistický týždeň, sa naše mesto opäť stalo súčasťou republikánskej zóny. Ale vojna sa neskončila. Naopak. Podľa správ, ktoré nám prichádzali, sa zdala byť každý deň krutejšia a násilnejšia. Generál Franco požiadal o pomoc Nemcov, aby mohli prejsť s africkým vojskom úžinou Gibraltár. Francovi vojaci postupovali pozdĺž Andalúziou a Extremadurou a nik ich nedokázal zadržať. Okrem toho tu bolo ďalšie povstalecké vojsko na severe Španielska, ktorému velil generál Mola. Nemci (ako sa vtedy nazývali nacisti) posielali vojenské lietadlá a tanky a z Talianska deň za dňom prichádzalo čoraz viac vojakov. Ale nezdalo sa, že by bol niekto ochotný pomôcť zbedačenej Republike. Zostalo len veľmi málo prívržencov a vláda len sotva dokázala zvládať povstalcov, dokonca ani za pomoci milicionárov. Podľa toho, čo stálo v tlači, povstalci sami seba označovali za „nacionalistov“, ako keby tí, čo s nimi neboli za jedno, neboli skutočne praví Španieli a boli pripravení zachrániť vlasť zhora nadol, hoci by najskôr museli zabiť všetkých, čo bránili Republiku.

V auguste prišli správy, že Badajoz padol do rúk nacionalistov, ktorí teraz v našej strane dostali meno „buriči“, čo znelo ešte odpornejšie ako fašisti.. Povrávalo sa, že keď obsadzovali mesto, spôsobili skutočné zverstvá a všetkých, čo sa im pokúsili čeliť, zastrelili. No ako som sa dozvedela z hádky otca a strýka Artura, otca trápilo čosi celkom iné.

Odkedy ho odvedli, vídali sme ho len veľmi zriedkavo, pretože strýko bol významnou osobnosťou Ľudového frontu a keď sa teraz toto všetko dialo, musel urobiť kopec vecí. Pamätám si, že vtedy u nás sa mi zdal veľmi zmenený. V priebehu len pár týždňov schudol niekoľko kíl. No nešlo o jeho výzor, ale o spôsob bytia. V tom nastali najväčšie zmeny. Rýchlo sa pohyboval, prechádzal sa zo strany na stranu, pri rozhovore gestikuloval ako nikdy predtým. A všimla som si, že celý čas sa okolo seba obzeral, akoby sa bál, že ho napadnú od chrbta. Čoho sa strýko bál? Pomyslela som si, že situácia musí byť veľmi vážna, keď bol človek jeho formátu taký vystrašený.

- Eloy – vravel strýko otcovi – je predsa logické, že toľkých zadržali. Nemožno nechať na slobode buričov, ktorí podporili povstanie. A pokiaľ ide o prechmaty milicionárov, čo ti mám na to povedať? Žijeme v pohnutých časoch. Je ťažké kontrolovať tých najradikálnejších.

O tom, čo rozprávali, som čosi vedela. Pretože odkedy republikáni získali mesto späť, aj tu sa diali zverstvá. Hlavne prvý týždeň bol rovnako zlý ako Fašistický týždeň a vo vzduchu bolo cítiť to isté nebezpečenstvo a strach. Vstup republikánskych vojsk bol prehliadkou ukrutného násillia. Vystrieliťali všetkých, ktorí sa im priplietli do cesty, bez ohľadu, či to boli vojaci alebo civilisti, či boli ozbrojení lebo sa len vybrali kúpiť chlieb. Najhorší boli námorní vojaci z vojnovej lode nazvanej *Jaime I*. Zabili majiteľa obuvníctva na rohu našej ulice. Tie zvery ho prevrtali guľkami pred bránou, kde sídlila Telefónica.

Potom sa veci upokojili. Ale došlo k zadržiavaniu osôb. Zavreli toľko ľudí, že v tom čase mal takmer každý nejakého príbuzného alebo priateľa vo väzení. Stalo sa to aj otcovi mojich priateľiek, notárovi Torresovi. Dozvedela som sa, že aj jeho syn Paquito musel utiecť do zóny nacionalistov. Mal totiž strach, že ho bez rozmyšľania zastrelia, podobne ako ďalších falangistov. Pošuškávalo sa, že každú chvíľu vtrhli do väzníc milicionári, niektorých si vybrali a zabili ich. Ďalších ani nestihli zatknúť, len ich vytiahli z domu „prevetrať sa“.

Mnohým zámožným ľuďom vzali príbytky a obchody. Ale skutočné peklo si zažili duchovní a mníšky, ktorí museli zutekať. V našej farnosti nezostal na kameni kameň. Svätci a oltáre zhoreli v obrovskej vatre a keby boli našli aj farára, boli by upálili aj jeho. V prázdnej chrámovej lodi teraz uschované kamióny radikálnej ľavičiarskej Národnej konfederácie práce. Po všetkých tých ohavnostiach mi už milicionári nepripadali takí udatní hrdinovia.

- Arturo, toto sme predsa nechceli – povedal otec strýkovi. – Zločin je zločin a je jedno, kto ho spácha. A zatiaľ vládne anarchia. Vláda nevládne a úrady pred všetkými prechmatmi strkajú hlavu do piesku.
- Všetko má svoj čas, bratranec, všetko má svoj čas. Vláda je vykoľajená, ale keď sa zorganizuje obrana, všetko sa vráti do starých koľají.

Ale otec sa mi nezdal presvedčený, presne ako ja. Načo sme boli v republikánskej zóne, keď naši robili tie isté zverstvá ako povstalci? To sme snáď neboli lepší než oni?

Toto roku bol ešte v septembri jarmok. Bolo by sa mi páčilo urobiť veci tak ako na začiatku vojny, odpútať sa od všetkého a pokúsiť sa zabudnúť na, že svet okolo mňa sa rúca. Ale to už nebolo možné. Všetci sme boli vtiahnutí do toho virvaru plného hrôzy. Jarmok v roku 1936 dostal meno „Oslavy slobody“. Organizovali sa desiatky prehliadok a akcií na podporu Republiky. Ale ľudia museli myslieť na iné veci a nemali na oslavy náladu. Povstalecké vojská každým dňom postupovali a „Národné Španielsko“ akoby postupne pohlcovalo to naše. Navyše ceny neprestajne stúpali. Vždy, keď sme šli na trhovisko, otec sa chystal za hlavu, lebo peniaze mali stále menšiu hodnotu a potraviny chýbali. Dokonca aj tie najdôležitejšie ako chlieb a zemiaky. Niektoré stánky zavreli a pred niektorými sa zas tvorili dlhé rady. My sme našťastie mali rodinu na vidieku. Podávali nám pomocnú ruku a u nás doma nikdy nechýbalo jedlo na stole. Ale mnohým iným domácnostiam sa naopak vodilo veľmi zle.

V tých dňoch začali činnosť civilné súdy, ktoré aspoň dohliadali, aby si milicionári prestali brať spravodlivosť do vlastných rúk. Ale veľa ľudí, ktorí nikdy nikomu neurobili nič zlé, skončili vo väzení a niektorí pred popravou čatou. V srdciach ľudí deň za dňom narastali trpkosť a nenávisť. Vo víre okolností nebolo divu, že nikomu nemal na oslavy náladu.

Ale zato sme čoraz častejšie chodievali do kina, pretože takmer každý si to mohol dovoliť. Keď zhaslo svetlo a začali premietiť film, zdalo sa, že sme na problémy trochu zabudli, akoby sa príbehy z plátna mali čoskoro stať skutočnosťou. Bratia zbožňovali vojnové filmy, hlavne jeden ruský mal veľký úspech. *Čapajev*. Istý Čapajev sa vo filme prehánal na koni, plášť mu vial vo vetre a on zatiaľ prevítaval guľkami neviem koľkých statkárov a fašistov. Myslela som, že tej našej vojny máme až-až a že Rusi nám nemusia vykladať aj o svojej, preto som si ten film natoľko neužila. A ešte k tomu celý čas hovorili po rusky a keď sme chceli rozumieť, museli sme čítať maličké písmenká naspodku a po chvíli to bol hrozná otrava.

Oveľa lepšia sa mi zdala *Morena Clara*. Bol to najnovší film v hlavnej úlohe s Imperio Argentinovou a nádherné piesne *Deň môjho zrodzenia* a *Falošná minca* si potom na ulici pospevoval každý. Škoda, že ho z kín stiahli tak skoro. Snažili sa totiž nahovoriť, že je to fašistický film. Ale vtedy to bolo bežné. Ak sa chcel niekto niečoho alebo niekoho zbaviť, stačilo povedať, že je to fašista. „Je to fašista, preč s ním!“ Také jednoduché.

Zo všetkých najviac sa mi páčil film, ktorý dávali v kine Cervantes. Volal sa Tarzan z rodu opíc a odohrával sa v africkej džungli. Ten film bol taký dojímavý, že si popri sledovaní

celkom zabudol na všetky starosti a problémy. Nanešťastie som nemohla dopozerať celý, lebo mama a teta Ružena začali protestovať, že herci na hanbu vystupujú v koži a trvali na tom, aby sme odišli, aj keď sme nevideli ani polovicu filmu.

12

Keď sa u nás zjavil strýko Eliecer, na smrť som sa preľakla. Tento otcov brat bol kňazom. Hoci býval v Cartegene, chodieval k nám veľmi často. Ale už niekoľko týždňov sme o ňom nemali správy a vo víre všetkých tých ohavností, ktoré sa zomleli počas prvých dní vojny, sme mysleli na to najhoršie. Otec využil všetky svoje známosti, aby ho našiel – a nič. Akoby sa pod zem prepadol. Až kým jedného dňa, keď sme to najmenej očakávali, ktosi zazvonil pri dverách a bol to on. Či lepšie povedané, nebol to on.

Nestačila mi príučka, ktorú som dostala, keď si k nám prišli pre strýka Artura a išla som sama otvoriť dvere. Zbadala som vysokého štíhleho muža. Smutne na mňa pozeral. Mal oblečený zamatový oblek, na hlave čiapku a niesol starý kufor previazaný povrázkami. Bez slova tam stál a ja som sa veľmi preľakla, že je to žobrák alebo zlodej. Bleskovo som sa snažila zabuchnúť dvere, ale rukou ich zadržal a zabránil mi v tom. „Otec je doma!“ – zaklamala som. „Odíďte, máme pušku!“. Uprene sa na mňa pozrel a pripravila som sa na najhoršie, keď som zbadala, že sa rozosmial. „Ale Marieta – povedal – ty ma vari nepoznáš? Ved’ som tvoj strýko“.

Nikdy som strýka Eliecera nevidela bez sutany a klobúka a už vonkoncom nie s trojdňovým strniskom. Keď sa otec vrátil, tiež pozeral s otvorenými ústami, no hneď ho spoznal a bežal ho objasť.

Strýko nám rozprával o hrozných zverstvách, ktoré sa diali v Cartagene, aj to, že sa musel ukryť v dome u istých farníkov, lebo sa bál, že ho zatknú alebo zastrelia. „Ale nechcel som tej rodine uškodiť, preto hneď, keď sa mi zdalo, že veci trochu upokojili, poprosil som ich o zapožičanie šiat, čo mám na sebe a sadol som na vlak. A teraz som tu, s vami“.

Bolo otázne, čo so strýkom. Či už v sutane alebo bez nej ho u nás v meste mohlo spoznať veľa ľudí. Napokon otec rozhodol, že najlepšie bude, ak sa nebude ukazovať a napadlo mu, že mu presunieme posteľ a nejaký nábytok do podkrovia, aby tam v úkryte prečkal, kým sa všetko upokojí.

Pred domom sme mali obrovský dvor, uprostred neho stál figovník a z druhej strany boli schody, po ktorých sa vychádzalo hore do podkrovia oddeleného od zvyšných častí domu. Bolo plné starých harabúrd a prachu, takže s mamou a pomocníčkou sme tam strávili celé popoludnie v snahe podkrovie zútulniť. Otec so strýkom tam potom vyniesli posteľ, stôl a dve stoličky. Môj strýko kňaz tam zostal. Oblečený v civile vyzeral ako hocikto iný.

Spočiatku vôbec nevychádzal zo skrýše von. Chodievali sme k nemu, nosili mu jedlo a trochu mu robili spoločnosť. Neskôr, keď videl, že čas plynie a nik si preňho neprichádza, začal z podkrovia vychádzať, aby sa ponáňoval a nadýchal sa čerstvého vzduchu. Napokon úplne stratil strach a chodieval sa najesť spolu s nami. V nedeľu zvykol v chodbe sláviť otočený chrbtom k nám omšu. Veľký kredenc mu slúžil ako oltár, spolu s krucifixom, ktorý otec ukrýval v jednom kufri a mama mu z výbavy dala jeden vyšívaný obrus. Brat Gabriel sa

a najtenšími z tvrdého dreva im šľahal končeky prstov alebo dlane a najväčšími prútmi ich bil po zadku a stáli pritom tvárou k stene. Často sa mu zdalo, že palice nestačia, preto si rozopol remeň a bil ním deti, až kým ho nerozbolelo rameno. Bratia mi povedali, že don Julián sa kvôli hocičomu rozčertil, sčervenel a kričal ako blázon a uštedril im spľšku slín. Akoby toho nebolo málo, ten diabol mal, zdá sa, šiesty zmysel a vždy uhádol, čo je pre ktoré dieťa najväčšou hanbou a vždy použil práve ten trest, ktorý ho najviac zosmiešnil. Lepšie bolo nekokať, neškúliť, nebyť tučko, lebo don Julián by sa ti vysmial a pred všetkými zahanbil. Išla som z toho puknúť od zlosti a neraz som to vyrozprávala mame, lebo otcovi by som sa to nikdy neodvážila povedať.

- Mama, nevidíte, ako sa chlapci toho človeka boja? Prečo im s otcom nenájdete inú školu?

Ale vždy mi odpovedala, že don Julián je dobrý učiteľ že pre mojich bratov, hlavne pre ničomníka Paca, je disciplína tým najlepším a že otec sa rozhodol nechať ich tam a to, čo otec povedal, bolo písmo sväté.

- Ale mama – odvrávala som raz, keď som mala po krk stále tej istej pesničky. – Odkedy začala vojna, okrem nás nikto nechodí do kostola. A to len preto, že sa u nás ukrýva kňaz.

Prevrátila oči a zvolala: „Panenka Mária najčistejšia!“ Potom sa niekoľkokrát prežehnala a poslala ma sypovedať sa strýkovi Eliecerovi.

Kým boli bratia v škole, ja som zostávala doma. Strýko mi naďalej dával krátke hodiny, ale skoro celý čas som trávila pomocnými prácami v kuchyni alebo som sa hrala s maličkou. Niekedy som šla s Anikou na námestie. Zaberalo nám to veľa času, pretože každý deň zatvárali viac stánkov a pri tých pár, čo mali otvorené, sa tvorili dlhočizné niekoľkohodinové rady. Pri východe z trhoviska zvykli stáť ľudia a ponúkať chlieb, zeleninu alebo mäso. Prichádzali z blízkyh dedín a osád. Vedeli, že v hlavnom meste si môžu zarobiť predajom potravín, ktorých mali nazvyš. Ale keď ich strážnici videli, všetko im zhabali a zadržali ich. Preto mali tovar ukrytý na iných miestach a ponúkali ho potajomky, ako keby namiesto obyčajného jedla chceli prediť kontraband.

Niekedy sme ešte pred návratom domov išli počkať pred školu Gabriela a Paca.

Akadémia dona Juliána sídlila na prvom poschodí jedného veľmi starého domu. Na prízemí bola pokladňa dopravnej spoločnosti, čo prevádzkovala dedinské autobusy. Pred bránou vždy boli nadžgani ľudia s košíkmi a balíkmi a občas bolo nutné pohádať sa s nejakou tetkou, čo si myslela, že ju chce niekto predbehnúť a pritom sa len chcel dostať dovnútra. Tak sme vyšli hore strmými a špinavými schodmi a už zdola bolo počuť hlas dona Juliána ako recituje prítoky Ebra a diktuje pasáž z *Dona Quijota*, hoci najčastejšie sme aj tak počuli ako kričí na niektoré z tých úbohých stvorení, že je naničhodník alebo tupá kravská hlava a že ak sa znovu pomýli pri delení, dotrhá mu kožu na franforce a urobí si z nej pár čižiem. Slabulinko sme zaklopali na dvere a vzápätí nám prišla otvoriť teta Remedios. Bola to zakríknutá malá žienka smutného výzoru.

Škola dona Juliána bola v jeho vlastnom dome. Takmer v každej izbe boli stoličky a lavice, v ktorých sedávali deti každého veku, od úplných drobcov ako môj brat Paco až po starších chlapcov, ktorí sa pripravovali na záverečné skúšky. Ešte aj chodba bola zatarasená radom

školských lavíc, takže po dome sa dalo pohybovať len tesne popri stenách. Don Julián mal tabuľu a stupienok zmontované na stojane a presúval ich podľa rozvrhu z miesta na miesto, pretože bol jediným profesorom, ktorý v akadémii učil. Pamätám si, teta Remedios si pritisla ukazovák na pery len čo nám otvorila a potajomky nás odviedla do kuchyne. Spolu so spálňou a záchodom to jediný kút v dome, ktorý jej manžel nevyužíval na vyučovanie. Cez labyrint lavíc a detí, ktoré páchli potom a zle opraným šatstvom, pomedzi obhryzené ceruzky a zažltnuté desiaty, sme došli až do kuchyne a čakali, kým sa skončí hodina, ak náhodou donovi Juliánovi nenapadlo potrestať niektorého z mojich bratov, čo znamenalo ďalšiu polhodinu čakania. Občas sme v kuchyni našli pofňukávať nejaké z detí, čo sa nás vystrašene dívalo. Hoci sa don Julián s niektorými zo žiakov vybavoval svojsky, tete Remedios sa podarilo vytrhnúť mu ich z pazúrov a ukryť ho vo svojom útočisti. Tam to úbohé stvorenie upokojovala kúskom chleba a pohárom vody.

Napokon vyšli bratia a nezriedka sa im na tvári značila panika a to už sme pritom boli v polovici cesty domov. Popoludní som im pomáhala s úlohami. Vždy boli roztržití a chvíľky pokoja využívali na predstavy o strašných pomstách donovi Juliánovi. Najhoršie bolo, že Paco to myslel vážne. Pamätám si, že raz mu na zem spadla vytrhnutá strana zo zošita s diktátmi. Neuvedomil si to, ale keď ju dvíhal, zbadala som, že je v záhlaví stálo „Páni z Národnej konfederácie práce“ a viac-menej písal asi toto: „Milí milicionári. Som zúrivý povstalec a mám doma ukrytých 20 kňazov a napíšem Francovi, aby vás všetkých prišiel pozabíjať. S úctou prijmite môj srdečný pozdrav...“. List bol podpísaný menom dona Juliána a bola tam uvedené plné meno a presná adresa jeho domu.

Cebrián, Eloy Miguel: Bajo la fría luz de octubre. Madrid: Alfaguara 2003. Dostupné na: http://www.xn--c1ajahiit.com/?%D0%BA%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0=Bajo_La_Fra_Luz_De_Octubre_%D1%81%D1%82%D1%80=6

„Tento článok bol vytvorený realizáciou projektu *Dovybavenie a rozšírenie lingvokulturologického a prekladateľsko-tlmočnického centra*, na základe podpory operačného programu Výskum a vývoj financovaného z Európskeho fondu regionálneho rozvoja.“